

ตัวอย่างทั่วไป

Achyranthes aspera L.

{ **A. indica** (L.) Mill., **A. obtusifolia** Lam. } หญ้าพื้นงูขาว Prickly-chaff-flower

Alternanthera dentata (Moench) Scheygr. { **Alternanthera ficoidea** (L.) R. Br. ex R. & S.
var. **Betzickiana** }

บานไม่รู้โรยสิงคโปร์

ผักเปิดแดง

Amaranthus caudatus L.

ก้ามหอย

Amaranthus gangeticus L.

ผักโขมจีน โขมสวน

Amaranthus spinosus L.

ผักโขมหนาม Spiny-pigweed

Amaranthus tricolor L.

เงาะถอดรูป Amaranthus

Amaranthus viridis L. (**A. gracilis** Desf., **A. ascendens** Lois)

ผักโขม Slender-amaranth

Celosia argentea L.

หงอนไก่ป่า

Celosia cristata L.

หงอนไก่ฝรั่ง Cook's comb.

Gomphrena albiflora

บานไม่รู้โรยขาว White-globe-amaranth

Gomphrena colosoides Mart.

บานไม่รู้โรย

Gomphrena globosa L.

บานไม่รู้โรยแดง Everlasting, Globe-amaranth

Red-globe-amaranth

Iresine herbtsii Hook. f.

แพงพวยแดง ผักอีแปะ

Psilotrichum ferrugineum

โคกกระสุน

Psilotrichum trichotomum Bl.

ก้างปลา

APIACEAE

(Umbelliferae)

ช่อวงศ์ วงศ์ผักชีหรือวงศ์แคโรต

จำนวนและแหล่งที่พบ พบประมาณ 270 สกุล 2,900 ชนิด กระจายทั่วโลก โดยเฉพาะในเขตอบอุ่น ในจำนวนนี้มีประมาณ 15 สกุลที่มีสมาชิกเป็นพืชน้ำ โดยเฉพาะสกุล **Hydrocotyle** ที่ดูจะเป็นพืชน้ำที่แท้จริง สกุลที่พบเสมอแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คือ **Centella**

ลักษณะทั่วไป พืชวงศ์นี้ส่วนใหญ่เป็นพืชล้มลุก ทุกส่วนของลำต้นมีกลิ่นหอม ต้นกลวง ใบมักจะมีหลายแบบในต้นเดียวกัน ส่วนใหญ่เป็นใบประกอบที่ใบย่อยเรียง 2 ข้างของเส้นกลางใบมีใบเดี่ยวบ้าง ขอบใบจักหรือเป็นแฉก โคนใบเปลี่ยนไปเป็นปลอกหุ้มลำต้น ใบเรียงสลับกันห่าง ๆ ใบย่อยรูปหอกหรือรูปกลม

ดอกขนาดเล็ก สมดุขัย สมบูรณ์เพศหรือแยกเพศหรือเป็นหมัน ดอกออกเป็นช่อแบบร่ม แบบร่มประกอบหรือแบบเสด ช่อดอกมีใบประดับเรียงเป็นวงรองรับ ดอกประกอบด้วยกลีบเลี้ยงที่ไม่เห็นเด่น จำนวน 5 กลีบ โคนกลีบติดกันหรือไม่มีกลีบ กลีบดอกสีขาว สีขาวอมม่วง จำนวน 5 กลีบ เกสรตัวผู้ 5 อันแยกกัน ติดอยู่บนแท่นกลมเหนือรังไข่ อับเกสรติดตรงกึ่งกลางตามยาว รังไข่ตั้งอยู่ใต้ส่วนอื่นของดอกมี 2 ห้อง แต่ละห้องมีออวูลเดี่ยว กอเกสรตัวเมีย 2 อันติดกัน ที่โคนมักพองออก

ผลแห้ง แยกออกเป็น 2 ซีก แต่ละซีกแยกออกจากแกนกลางของผล (Carpophore) เห็นเป็นรูปตัว Y มีด้านหนึ่งแบนด้านหนึ่งโค้ง ผิวนอกจะมีสันเป็นแนวยาว 5 แนว มักพบมีท่อสีเข้ม ๆ ระหว่างสันที่ผิวของผล ทำหน้าที่ผลิตน้ำมัน

พืชวงศ์นี้มีลักษณะสำคัญตรงผล คือจะมีผลแบบนัท ที่แยกเป็น 2 ซีก และมีกลีบเลี้ยงคล้ายมงกุฎติดอยู่ด้านบน นอกจากนี้มักมีการเรียงตัวของดอกแบบร่ม โดยก้านดอกจะติดที่จุดเดียวกัน ขนาดยาวเท่ากันกระจายออกในแนวรัศมี ยกเว้นพวก Penny-wort ที่ก้านดอกอาจจะสั้นทำให้ช่อดอกเป็นแบบเสด พืชวงศ์นี้จำได้ง่ายกว่าพืชวงศ์อื่น คือเป็นพืชล้มลุกที่มักมีกลิ่น มีลำต้นกลวง ช่อดอกคล้ายร่ม ผลแยกเป็น 2 ซีก มีออวูลติดบนแกนกลางของผล

- 1 Fruits variously covered with scales or papillae; flowers sessile or sub-sessile, in hemispherical to cylindrical heads Eryngium
- 1 Fruits without scales or papillae; flowers stalked, not in heads but usually in more or less flat-topped umbels 2
- 2 Umbels simple; all stems creeping, rooting at most nodes 3
- 3 Leaves reduced to linear or spatulate, septate leaf stalks Lilaeopsis
- 3 Leaves with entire or palmately lobed blades 4
- 4 Mericarps 3-ribbed, without transverse nerves; leaves stipulate Hydrocotyle
- 4 Mericarps 7- to 13-ribbed, with transverse nerves; leaves without stipules Centella
- 2 Umbels compound; at least some stems ascending or erect, rooting at lower nodes 5
- 5 Leaves appearing whorled (1-pinnate, with leaflets palmately divided into horizontally spreading, capillary segments) Carum
- 5 Leaves not appearing whorled (leaflets not palmately divided into horizontally spreading, capillary segments) 6
- 6 Stem leaves palmately divided, with 3 or 5 leaflets; fruit beaked Cynosciadium
- 6 Stem leaves not palmately divided; fruit not beaked
- 7 Fruit strongly flattened dorsally (widest at commissure) with prominent lateral wings Oxypolis
- 7 Fruit not strongly flattened dorsally, without prominent lateral wings 8
- 8 Ribs of fruit wide and corky or obscured by corky pericarp in plants lacking bracts; fruit not constricted at commissure 9
- 9 Robust biennials or perennials (widespread) Oenanthe
- 9 Slender annuals (S. and E. N. America) 10
- 10 Petals with inflexed tips; fruit not flattened dorsally Ptilimnium
- 10 Petals flat, without inflexed tip; fruit slightly flattened dorsally Limnoscium
- 8 Ribs of fruit not corky, fine and prominent or obscured by corky pericarp in plants with bracts; fruit constricted at commissure 11
- 11 Bracts large and conspicuous, occasionally leaf-like 12
- 12 Basal rosette of leaves lacking; lower part of stem creeping and rooting at internodes 13
- 13 Bracts divided or toothed; ribs of fruit obscured by corky pericarp; base of style conical Berula
- 13 Bracts simple and entire; ribs of fruit prominent; base of style flat Apium

- 12 Basal rosette of leaves present; stem erect and rooting at base (thin stolons may be present) 14
- 14 Leaflets of stem leaves linear or spatulate, not serrate; lower leaves simple or 1-pinnate Thorella
- 14 Leaflets of stem leaves lanceolate to ovate, serrate; lower leaves never simple, usually more than 1-pinnate Sium
- 11 Bracts inconspicuous or absent 15
- 15 Stem creeping, rooting at nodes; sepals minute and inconspicuous or absent Apium
- 15 Stem erect, rooting at base; sepals conspicuous and persistent in fruit Cicuta

Apium L.

ชื่อพ้อง **Helosciadium Koch**

ลักษณะ **Apium** เป็นพืชที่มีต้นลอยน้ำ ชูยอดขึ้นมา มีรากออกตามข้อ ใบเป็นใบประกอบคล้ายขนนกชั้นเดียว ตัวใบเว้าเป็นพูหรือเป็นแผ่นตามยาว

ดอกออกเป็นช่อแบบร่ม

ตัวอย่างได้แก่ **Apium inundatum (L.) Reich.** มีต้นเป็นก้านผอม ๆ ใบใต้น้ำ แดกเป็นฝอย

Angelica

ลักษณะ **Angelica** เป็นพืชน้ำที่มีต้นสูงถึงเกือบ 2 เมตร พบตามที่ลุ่มหรือริมลำธาร ใบเป็นใบประกอบคล้ายขนนกที่แตกฝอยลงไปอีกเป็น 2 ชั้นหรือ 3 ชั้น ใบย่อยรูปร่างรูปไข่หรือรูปคล้ายหอก ที่โคนใบกว้าง ใบบาง มีก้านหุ้มใบขนาดยาว ที่อาจยาวถึง 1 เซนติเมตร

ดอกออกเป็นช่อคล้ายร่มประกอบขนาดใหญ่ แต่ละช่อประกอบด้วยดอก 20–45 ดอก เป็นพืชสกุลหนึ่งในวงศ์ที่ผลมีสันยื่นออกไปเป็นปีก

พืชที่จัดเป็นพืชน้ำได้แก่ **Angelica stropurpurea L.** มีต้นแข็งแรง สูงถึง 2 เมตร ต้นมักมีริ้วสีม่วงเข้มและสีเขียว ใบเป็นใบประกอบเรียงคล้ายขนนก ไม่มีขน ดอกออกเป็นช่อแบบร่มประกอบ มองเห็นเป็นกระจุกใหญ่ ก้านช่อดอกยาว เวลาดอกบานดูคล้ายผงแป้ง อีกชนิดได้แก่ **Angelica atropurpurea var. accidentalis Fass.** ชนิดนี้มีใบย่อยที่มีขนละเอียดด้านล่าง

Centella L.

จำนวน พบประมาณ 20 ชนิด มีเพียง **C. asiatica (L.) Urb.** ที่พบบ่อย ๆ ในน้ำ

ลักษณะ มีต้นผอมยาวเลื้อยไป ต้นอ่อนมีขน ใบเรียงตัวเป็นกระจุก มีก้านใบชัด ใบเดี่ยวรูปคล้ายไต ริมใบหยักมนหรือแหลม ไม่มีหูใบ

ช่อดอกแบบร่ม ประกอบด้วยดอก 2–5 ดอก ที่มุมของใบประดับขนาดยาวประมาณ 3 มิลลิเมตร (มักมี 3 ดอก) ที่ดอกกลางไม่มีก้านดอก กลีบดอกสีแดง

ผลรูปไข่หรือกลมแบนข้าง ๆ ผลแต่ละซีก (Mericarps) มีสัน (Ribbed) แผ่นเป็นแนว 7–13 แนว แต่ละสันมีเส้นใบเชื่อมตามขวาง ไม่มีท่อน้ำมัน

Centella asiatica (L.) Urb.

ชื่อพ้อง **Hydrocotyle asiatica L.**

ชื่อพื้นเมือง บัวบก ผักหนอก (เหนือ) ปะหนะ เอชาเต๊ะ (กะเหรี่ยง แม่ฮ่องสอน)

ลักษณะ บัวบกเป็นพืชล้มลุกอายุหลายปีเลื้อยแผ่ไป มีกิ่งแตกออกโดยรอบแทนที่ยาวได้ถึง 20 เซนติเมตร ใบเดี่ยวรูปกลม รูปหัวใจ หรือรูปไต ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 2-5 เซนติเมตร ขอบใบจักมน ๆ ก้านใบยาว 1-5 เซนติเมตร ปกคลุมด้วยขนคล้ายเส้นไหม และมักมีขนเป็นกระจุกที่ปลายก้าน ใบออกเป็นกระจุกที่ข้อ ข้อละ 2-10 ใบ

ดอกออกเป็นช่อคล้ายร่มหลวม ๆ เป็นช่อเดี่ยวหรือรวมกัน 2-5 ช่อ ช่อหนึ่งประกอบด้วยดอก 3-4 ดอก มีก้านช่อดอกยาวประมาณ 1-5 เซนติเมตร ชูดอกออกจากมุมโคนก้านใบ 2-3 ดอก ก้านดอกย่อยสั้นมาก กลีบดอกสีขาวหรือมีสีชมพูปน เกสรตัวผู้สั้น

ผลรูปกลมหรือรูปไข่ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 3-4 มิลลิเมตร ผลคอดเข้าเป็น 2 ลอน แต่ละลอนมี 1 เมล็ด ขยายพันธุ์โดยเมล็ดและกิ่งที่ทอดออกไป (Runner)

Cicuta L.

ชื่อพื้นเมือง Water-hemlock

ลักษณะ *Cicuta* เป็นพืชที่มีต้นสูงถึง 3 เมตร มีใบหนาหยาบ ใบยาวประมาณ 40 เซนติเมตร ใบเป็นใบประกอบ 2 ชั้นที่ใบล่าง ๆ มีจำนวนเป็นสัดส่วนของ 3 ใบย่อยรูปหอกหรือรูปแถบยาว ปลายแหลม อาจยาวถึง 8 เซนติเมตร ริมใบจักแบบฟันเลื่อยหยาบ ๆ

ดอกออกเป็นช่อแบบร่มประกอบ กลีบประดับค่อนข้างเล็กหรือไม่มี

ผลรูปร่างทรงกลมที่แปบข้างหนึ่ง

ตัวอย่างได้แก่ *C. maculata* L. และ *C. bulbifera* L. ที่พบ *C. bulbifera* มากกว่า

C. maculata ทั้ง 2 ชนิดพบเกิดอยู่ตามน้ำตื้นหรือที่แฉะ มีต้นขนาดใหญ่ รากอวบ ใบเป็นใบประกอบเรียงคล้ายขนนกที่แตกย่อยไปอีก ช่อดอกแบบร่มแน่น ๆ ดอกสีขาวเป็นพืชที่รากมีพิษ

Hydrocotyle¹ L.

ชื่อพื้นเมือง Water-pennywort

ลักษณะ *Hydrocotyle* L. เป็นพืชล้มลุกขนาดเล็กมีกิ่งยัดยาวเลื้อยที่พื้นหรือที่ผิวน้ำ มีใบค่อนข้างกลม ริมใบหยักโค้งโดยเฉพาะตรงฐานใบติดกับก้านใบ ก้านใบยาวบางชนิดติดเกือบกลางใบ ใบเรียงตัวสลับกัน

ดอกขนาดเล็ก สมดุลย์ สมบูรณ์เพศ ดอกเดี่ยวหรือออกเป็นช่อแบบร่มประกอบ ก้านช่อดอกยาวชูขึ้นมาจากฐานของก้านใบ บางชนิดมีช่อดอกแบบเสดขนาดเล็กที่มักไม่มี

¹ ชื่อตั้งโดย Linné, 1753 ตั้งตามภาษากรีก hydor (น้ำ) และ kotyle (ร่ม) อาจถูกแยกเป็นวงศ์ใหม่คือวงศ์ Hydrocotylaceae ที่มีพืชเป็นสมาชิกประมาณ 100 ชนิด (Mühlberg, 1982)

ก้าน ดอกประกอบด้วยกลีบเลี้ยง 5 กลีบ กลีบดอก 5 กลีบ สีขาว เหลืองหรือสีเขียว เกสร
ตัวผู้จำนวน 5 อัน เกสรตัวเมียเกิดจาก 2 ใบดอกติดกัน รังไข่ตั้งอยู่ใต้ส่วนอื่นของดอก
ผลกลม แยกเป็น 2 ซีก แต่ละซีกมีสันยื่นออกไป 3 อัน
ตัวอย่างที่เป็นพืชน้ำได้แก่ *H. americana* L., *H. ranunculoides* L. fil. *H. umbellata*
L., *H. verticillata* Thunb. และ *H. asiatica* L. (*Centella asiatica* (L.) Urb. }

Oenanthe L.

จำนวนและแหล่งที่พบ พบประมาณ 30-40 ชนิด ที่ส่วนใหญ่เป็นพืชบนบก พืชน้ำมี
ไม่กี่ชนิด พบมากในเขตหนาว

ลักษณะ พืชน้ำสกุลนี้จะมีต้นลอยน้ำ มีกิ่งแผ่ไปหรือชูขึ้น ปล้องมักพองออก ใบส่วนใหญ่
เป็นใบประกอบเรียงแบบขนนก 1-2 ชั้น ใบย่อยรูปขอบเวดกว้างๆ ริมใบจักแบบฟันเลื่อย
หยาบๆ ใบยาวประมาณ 2-8 เซนติเมตร ใบใต้น้ำมักจะแตกออกเป็นเส้นยาวๆ

ดอกออกเป็นช่อแบบร่มประกอบตรงปลายหรือตรงข้างๆ กิ่ง ดอกสมบูรณ์เพศ
หรือเป็นเพศผู้ มีก้านดอกชัดเจน กลีบเลี้ยงมีปลายกลีบแหลม ทนไม่ร่วงง่าย กลีบดอกสีขาว
มีใบประดับแคบๆ หรือไม่มี

ผลรูปทรงกระบอก รูปไข่หรือรูปกรวย

พบขึ้นตามริมฝั่งในน้ำตื้น ในประเทศไทยที่รู้จักกันดีคือต้นผักชีล้อม (*O. stolonifera*
Wall. หรือ *O. javanica* DC.) มีใบคล้ายผักชีแต่ใหญ่กว่า ดอกสีขาว ส่วน *O. fluviatilis*
(Bab.) Coleman พบแถบยุโรปตะวันตก *O. aquatica* (L.) Poiret พบแถว Eurasia เป็นพืชใต้น้ำ
นอกจากนี้พบเป็นได้ทั้งพืชบกและพืชน้ำได้แก่ *O. fistulosa* L., *O. lachenalii* C.C. Gmel. และ
O. sarmentosa Presl

Sium²

จำนวน พบประมาณ 10-15 ชนิด กระจายทั่วไป เกือบทุกชนิดพบในที่แฉะและทนต่อน้ำ
ท่วม บางชนิดเช่น *S. latifolium* L. สามารถอยู่ใต้น้ำได้และมีใบใต้น้ำเป็นพิเศษ *S. sisarium*
L. รับประทานได้ นอกจากนี้พืชน้ำที่พบทั่วไปได้แก่ *S. cicutaefolium* G.B., *S. carsonii*
G.B., *S. suave* forma *fasciculatum* Fass.

ชื่อพื้นเมือง Water-parsnip

ลักษณะ **Sium** ส่วนใหญ่จะมีต้นที่แข็งแรงตั้งตรง มีบางโอกาสที่พบเลื้อยไปตามพื้นมีราก

² ชื่อตั้งโดย Linné, 1753 ได้มาจากชื่อพืชที่เป็นภาษากรีกว่า sion

ตรงข้อล่าง ๆ เท่านั้น ใบมีรูปร่างหลายแบบ ใบเป็นใบประกอบเรียงแบบขนนก ใบใต้น้ำจะเป็น ใบประกอบย่อย 1-5 ชั้น มีใบย่อยรูปแคบยาว ขอบใบเรียบ ใบเหนือน้ำเป็นใบประกอบชั้น เดียว มีบางโอกาสที่พบมีใบย่อย 3 ใบ เรียงคล้ายพัดคล้ายใบย่อยรูปร่างคล้ายหอกที่โคนใบอาจจะ กว้าง ขอบใบจักแบบฟันเลื่อยแหลม ๆ ใบที่โคนต้นจะออกเป็นกระจุกและมีส่วนหนึ่งอยู่ใต้น้ำ

ดอกขนาดเล็กสมดุขย สมบูรณ์เพศ ดอกออกเป็นช่อแบบร่มประกอบ ออกตรง ปลายกิ่งหรือข้าง ๆ ก้านช่อดอกยาวมีใบประดับจำนวนมากเห็นเด่น ทนไม่ร่วงง่าย กลีบเลี้ยง จำนวน 5 กลีบไม่เด่นหรือไม่มีกลีบเลี้ยง กลีบดอกสีขาวจำนวน 5 กลีบ เกสรตัวผู้ 5 อัน รังไข่ ตั้งอยู่ใต้ส่วนอื่นของดอก เกิดจากใบดอก 2 ใบ โคนก้านชูเกสรตัวเมียแบน

ผลรูปไข่หรือรูปกลม ผิวบนแบนเล็กน้อย มีสันยื่นออกมาไม่เท่ากัน มีท่อน้ำมัน ที่ผิว จำนวน 1-3 ท่ออยู่ระหว่างสัน ผลแก่แตกเป็น 2 ซีก

ตัวอย่างพืชน้ำได้แก่ **Sium latifolium** L. ที่จัดเป็นพืชล้มลุกอายุหลายฤดูที่มีต้นโค้ง ลงและมีรากงอกออกมาตรงส่วนที่แตะดินหรือน้ำ ต้นอาจยาวถึง 1 เมตร กว้าง 3 เซนติเมตร ต้นกลวง ใบใต้น้ำไม่ค่อยมี ใบเหนือน้ำเป็นใบประกอบเรียงคล้ายขนนกชั้นเดียว ยาวประมาณ 20 เซนติเมตร มีใบย่อย 2-12 คู่ รูปร่างอเวด ไม่มีก้านใบ ใบย่อยคู่ล่างอาจยาวถึง 5 เซนติเมตร กว้าง 3 เซนติเมตร ใบคู่เหนือ ๆ ขึ้นมาเล็กกว่าใบคู่ล่าง ๆ ใบย่อยคู่บนมักจะหยักเป็นพู ใบย่อย มีริมใบจักเป็นฟันเสมอกัน

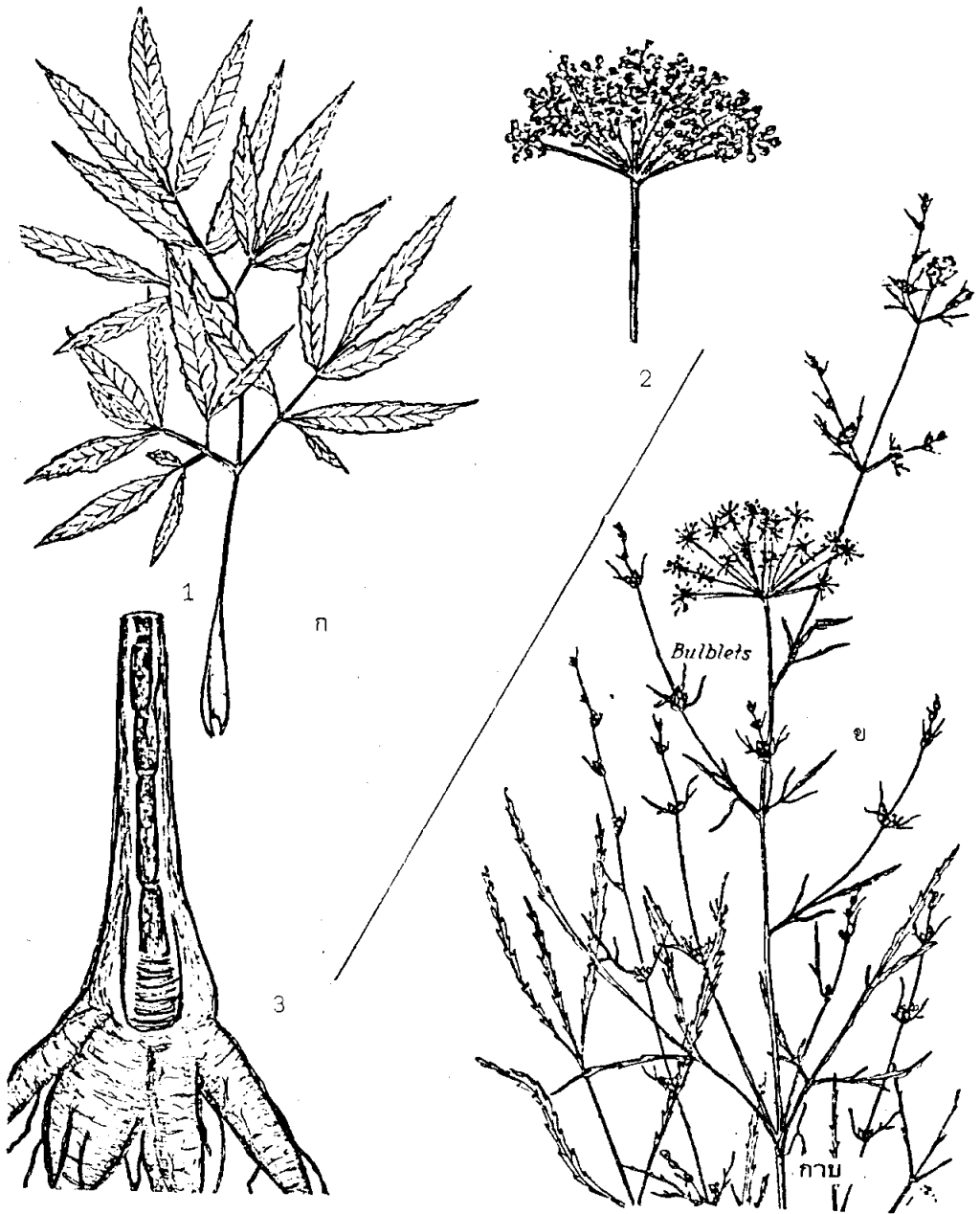
ดอกออกเป็นช่อแบบร่มประกอบ เกิดตรงปลายกิ่งหรือข้างกิ่ง มีก้านช่อดอก ยาว ใบประดับขนาดใหญ่คล้ายใบ กลีบเลี้ยงขนาดเล็ก 5 กลีบ กลีบดอกสีขาว 5 กลีบ เกสร ตัวผู้ 5 อัน รังไข่ตั้งอยู่ใต้ส่วนอื่นของดอก มี 2 ห้อง

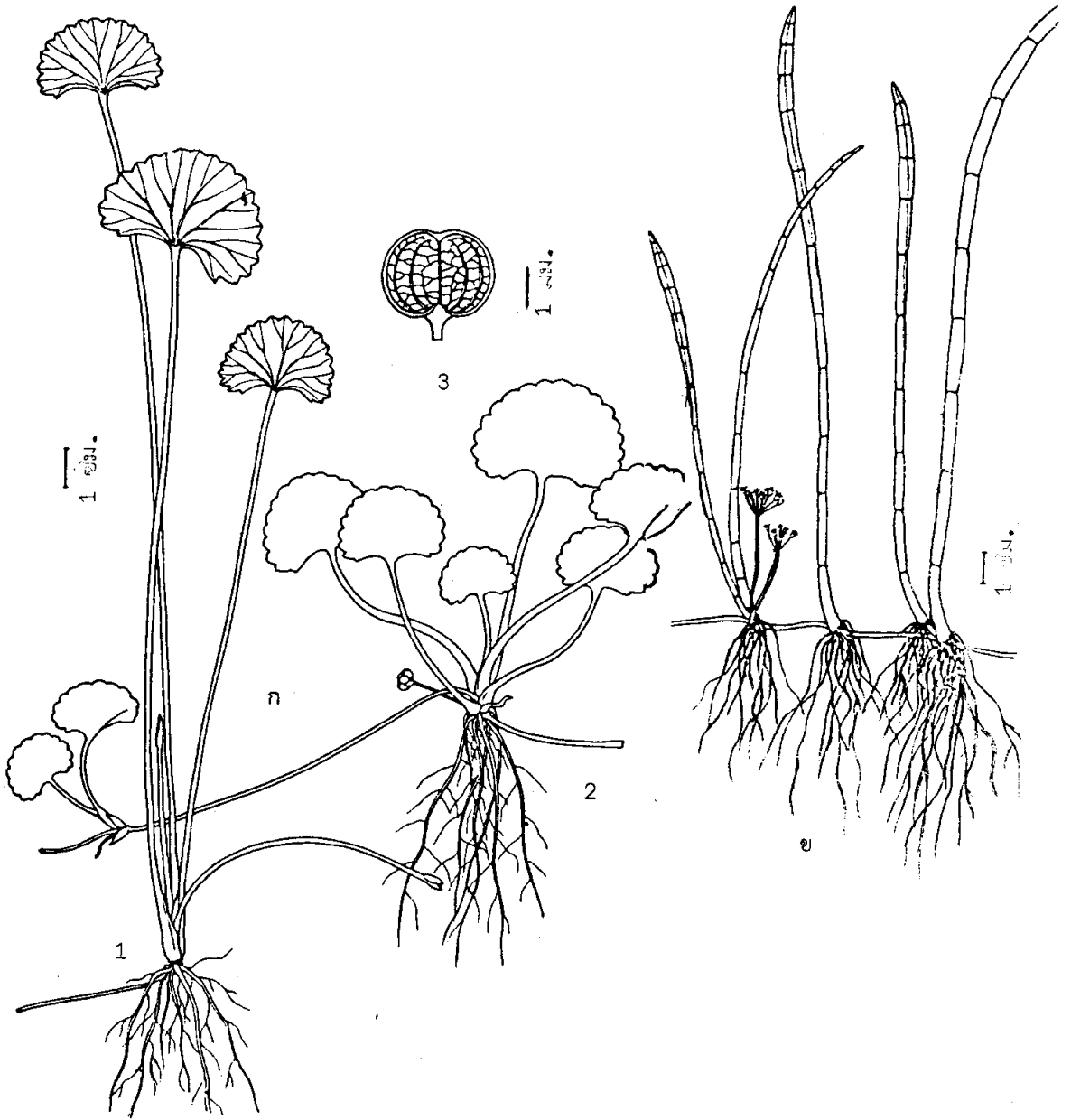
ภาพที่ 30 ก. *Apium inundatum* (L.) Reich. fil.

ข. *Berula erecta* (Hudson) Coville

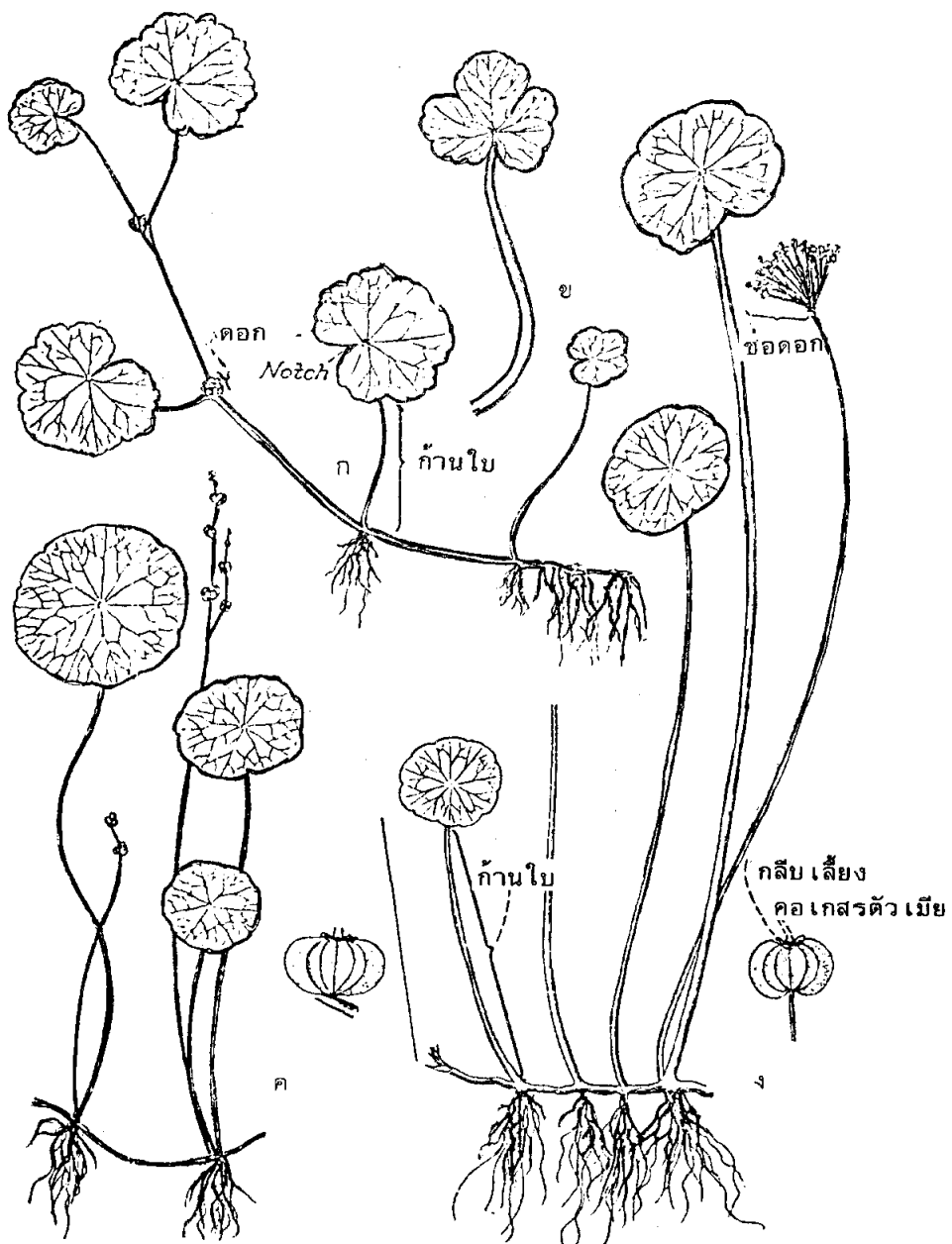
ค. *Cicuta virosa* L.

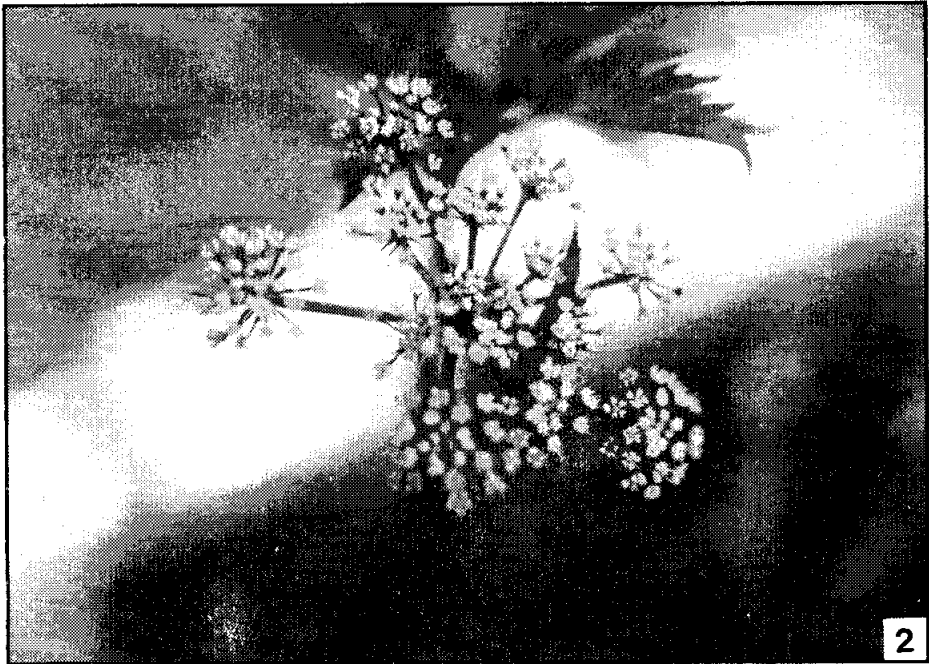
ภาพที่ 31 ก. *Cicuta maculata* แสดง (1)ใบ (2) ช่อดอก (3) โคนต้นที่มีรากขนาดใหญ่
 ข. *Cicuta bulbifera* แสดงส่วนบนของต้นพืช

ภาพที่ 32 ก. บawang (*Centella asiatica* Urb.) แสดง (1) ต้นพืชที่ขึ้นในน้ำ (2) ต้นพืชที่ขึ้นบนบก (3) ผล
 ข. *Lillaeopsis attenuata* (Hooker & Arnott) Fern.

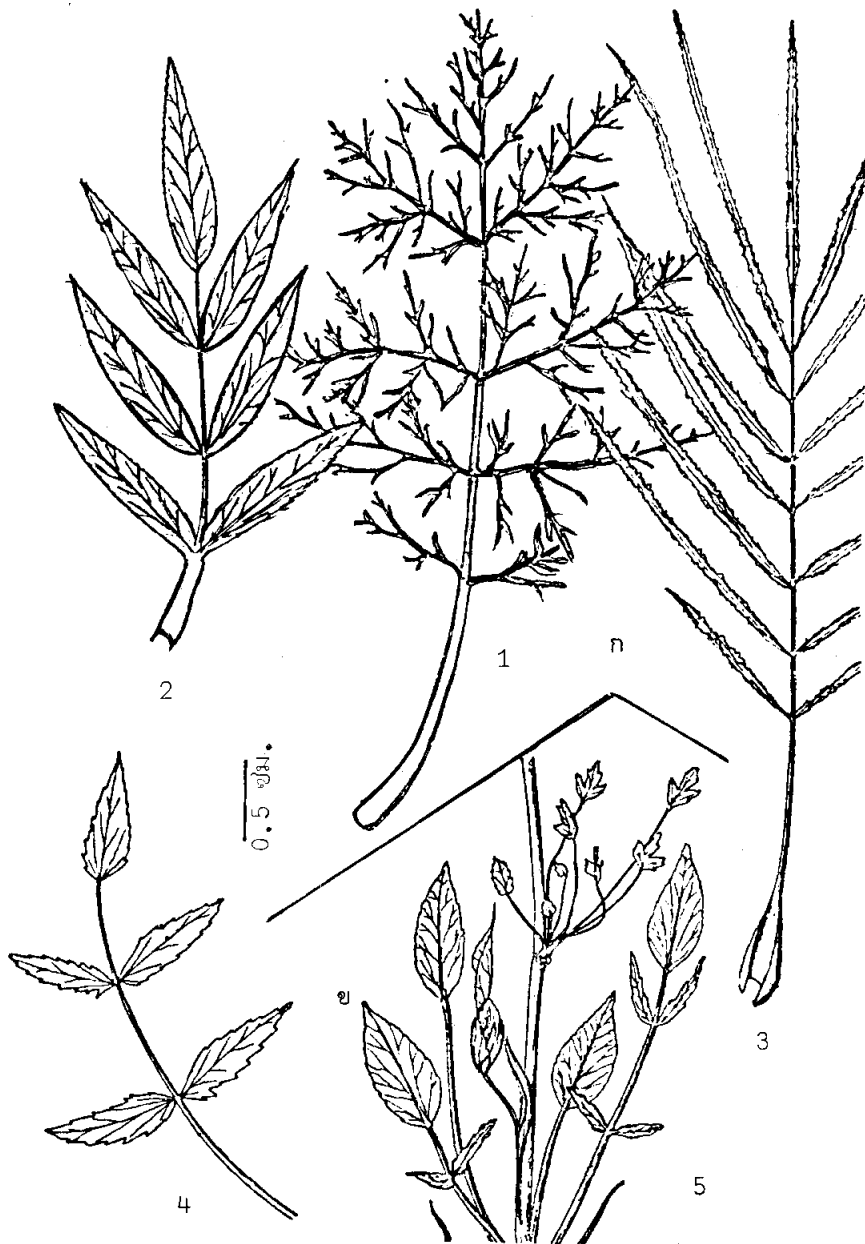
ภาพที่ 33 ก. *Hydrocotyle americana* x1/2
 ข. ใบของ *H. ranunculoides* x1/2
 ค. ต้นของ *H. verticillata* x1/2 และผล x5
 ง. ต้นของ *H. umbellata* x1/2 และผล x5

ภาพที่ 34 ผักชีล้อม (*Oenanthe stolonifera* DC.) แสดง (1) ต้นและดอก (2) ช่อดอกด้านบน

תפוח 35 *Oenanthe fistulosa* L.

ภาพที่ 36 ก. *Sium suave* แสดง (1) ใบที่พบบเสมอ (2-3) ใบที่มักจะพบอยู่ได้น้ำ
 ข. *Sium suave* f. *carsonii* แสดง (4) ใบ (5) ส่วนของต้นพืชแสดงใบที่โคนต้นและกลุ่มของ
 ดอก 1 กลุ่ม

ตัวอย่างทั่วไป

Apium graveolens L.

Carium carvi L.

Coriandrum sativum L.

Daucus carota L.

Eryngium foetidum L.

Ferula Assa-foetida L. (**F. foetida** Reg.)

Foeniculum vulgare Mill.

Heracleum siamicum var. **gracillius** Craib

Hydrocotyl javanica Thunb.

Pimpinella anisum L.

คื่นฉ่าย Garden-celery

ยี่หระ Caraway

ผักชี Coriander

แครอท Carrot

ผักชีฝรั่ง

มหาหิงษ์ Assa-foetida

เทียนข้าวเปลือก Funnel

เทียนตาตุ๊กแตน

ผักแว่นเขา

เทียนเขียวพาลี Anise

ASTERACEAE

(Compositae)

ชื่อวงศ์ วงศ์แอสเตอร์

จำนวนและแหล่งที่พบ พืชวงศ์นี้จัดเป็นพืชวงศ์ใหญ่ พบประมาณ 900 สกุล 20,000 ชนิด พบกระจายทั่วโลก ในจำนวนนี้มีประมาณ 5 สกุล ที่มีสมาชิกเป็นพืชน้ำหรือพืชในที่ลุ่ม Aston, 1973 กล่าวว่าพืชพวก **Cotula coronopifolia** จัดเป็นพืชน้ำจริง ๆ และมีรายงานจาก Bentham ว่า **Enydra fluctuans** Lour. เป็นพืชในเขตเอเชียที่ปกติพบในที่ลุ่ม แต่บางชนิดพบอยู่ใต้น้ำ

ลักษณะ พืชน้ำที่พบมักจะมีลักษณะเป็นพืชล้มลุกที่มีทั้งใบเดี่ยวและใบประกอบ มีการเรียงตัวของใบทั้งแบบสลับ แบบตรงข้าม และเรียงรอบข้อ ริมใบมีทั้งเรียบ จักเป็นฟัน หรือเว้าเป็นพูหลายขนาด บางชนิดมียางขาวคล้ายน้ำมัน ไม่มีหูใบ

ดอกออกเป็นช่อแบบแกพिटูลัม (Capitulum) หรือแบบเฮด มองดูคล้ายเป็นดอกเดี่ยว แต่ละช่ออาจมีดอกจำนวนมากหรือจำนวนน้อยแล้วแต่ชนิด และมีใบประดับบางใสที่อาจเรียงเป็นวงติดกันรองรับ ดอกสมบูรณ์เพศหรือแยกเพศ มีทั้งดอกสมบูรณ์ที่มีกลีบดอกติดกันเป็นหลอด (Tubular florets) และดอกไม่สมบูรณ์ที่กลีบดอกติดกันเป็นแผ่นแบน (Ligulate florets) ไม่มีกลีบเลี้ยงแต่มีขนละเอียด หรือขนแข็ง ๆ แทน มีกลีบดอกจำนวน 5 กลีบติดกันเป็นหลอดหรือเป็นแผ่น ปลายหยักเป็นฟัน 3-5 อัน ส่วนที่หยักอาจติดกันเป็นระยางค์แหลม ๆ หรือมีลิเกิ้ล เกสรตัวผู้จำนวน 5 อันติดอยู่บนกลีบดอก อับเกสรติดกันเป็นหลอดเรียงหันเข้าด้านในของช่อดอก ก้านเกสรแยกกัน เกสรตัวเมียมี 1 อัน รังไข่ตั้งอยู่เหนือส่วนอื่น ๆ ของดอก มี 1 ห้อง มีออวูล 1 เม็ด

ผลชนิดอะซิน มีขนหรือเกล็ดติดอยู่โดยรอบ

พวกที่พบในน้ำเสมอได้แก่ **Megalodonta beckii**, **Gymnocoronis spilanthoides** และ **Cotula myriophylloides** นอกจากนี้มีอีกหลายชนิดที่ส่วนใหญ่พบอยู่ในที่ชื้นแฉะในพื้นที่มีน้ำขังไปจนถึงพบบนบก ส่วนใหญ่จัดเป็นวัชพืช ได้แก่พืชบางชนิดในสกุล **Aster**, **Bidens**, **Eupatorium** และ **Syndrella** ลักษณะสำคัญของพืชวงศ์นี้อยู่ที่ลักษณะของช่อดอกที่ต่างจากช่อดอกของวงศ์อื่น คือช่อดอกถูกดูคล้ายเป็นดอกเดี่ยว

การจัดจำแนกสกุลพืชน้ำ Cook, 1974

- 1 Green parts of plant clothed with whitish, short, appressed hairs **Eclipta**
- 1 Green parts of plant not clothed with whitish, short appressed hairs..... 2
 - 2 Leaves simple, with entire margin; pappus bristles converging at tips
..... **Hydropectis**
 - 2 Leaves not entire, serrate, pinnatisect or divided into linear segments; pappus bristles not converging at tips
 - 3 Pappus absent (windspread) **Cotula**
 - 3 Pappus of bristles or awns 4
 - 4 Pappus of 3 to 6 spreading awns **Megalodonta**
 - 4 Pappus of numerous bristles **Erigeron**

Bidens L.

ชื่อพื้นบ้าน Bur-marigold

ลักษณะ พืชสกุลนี้จะพบตามที่ลุ่มหรือริมน้ำตื้น ๆ มีใบเป็นใบประกอบที่ใบย่อยเรียงตัวคล้ายขนนกหรือคล้ายพัดคล้ายใบย่อยรูปอิลิปติก ไม่มีก้านใบ ริมใบจักแบบฟันเลื่อยหยาบ ๆ

ดอกสีเหลืองสด ในฤดูร้อนจะเห็นดอกเด่นมาก อาจพบมีแต่ดอกชนิดที่อยู่รอบ ๆ

ในแนวรัศมี (Ray florets) ช่อดอกจะรองรับด้วยกลีบรองดอกที่แผ่ออกคล้ายใบ

ผลชนิดนัทเล็ก ๆ มีงอยแหลม (Awns) 2-3 อัน ลักษณะคล้ายหนาม

Cotula coronopifolia L.

ชื่อพื้นเมือง Water-buttons

ลักษณะ เป็นพืชน้ำอายุหลายฤดูที่มีต้นแผ่ไปบนพื้นปลายยอดชูขึ้นที่อาจสูงได้ถึง 60 เซนติเมตร มีรากที่ข้อล่าง ๆ ใบเรียงสลับกันยาวประมาณ 7 เซนติเมตร กว้าง 1-2 เซนติเมตร โคนใบแผ่ออกเป็นกาบหุ้มลำต้น

ดอกออกเป็นช่อแบบเสดแน่น ๆ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 6-12 มิลลิเมตร แต่ละช่อมีดอกเรียงเป็น 2 แถว แถวนอกเป็นดอกตัวเมีย 1 แถว ไม่มีกลีบดอก มีเมล็ดยาว 1.5-2 มิลลิเมตร ไม่มีปีก แถวในเรียงเป็นแท่นกลมตรงกลางช่อ ทุกดอกเป็นดอกสมบูรณ์เพศ กลีบดอกแยกเป็น 4 พู มีเมล็ดยาวประมาณ 1.5 มิลลิเมตร มีปีก ก้านช่อดอกยาวประมาณ 8 เซนติเมตร มีใบประดับขนาดเกือบเท่ากัน ยาว 2-5 มิลลิเมตร จำนวนไม่มากนักเรียงโดยรอบ

พบทั้งในน้ำเค็ม น้ำกร่อยและน้ำจืดที่ไหลช้า ๆ จึ้นในน้ำลึกถึง 50 เซนติเมตร หรือลึกกว่านั้น มีรากยื่นลงไปถึงพื้น อาจพบในพื้นที่แห้ง

Enydra Lour.

จำนวนและแหล่งที่พบ พบประมาณ 6 ชนิด พบในเขตร้อน

ลักษณะ พืชสกุลนี้จัดเป็นพืชล้มลุกที่มีอายุหลายฤดู พบขึ้นตามที่ลุ่ม ใต้อ่าวเรียงตรงข้ามกัน ใบอวบน้ำ รูปแคบยาวหรือรูปขอบดวง ขอบใบเรียบไม่มีก้านใบ

ดอกออกเป็นช่อแบบเสดตรงปลายกิ่งหรือที่มุมโคนกิ่ง แต่ละช่อประกอบด้วยดอก 2 ชนิด คือดอกที่เรียงเป็นวงรอบนอกเป็นดอกตัวเมียตรงปลายดอกแตกเป็น 3-4 แฉก และดอกตรงกลางช่อเป็นดอกสมบูรณ์เพศหรือเป็นหมัน ดอกชนิดนี้ตรงปลายกลีบจะแตกเป็น 5 แฉก มีกลีบรองช่อดอก 4 กลีบ เรียงเป็นวง กลีบคู่นอกจะมีขนาดใหญ่และมีลักษณะคล้ายใบ

ผลชนิดอะซีน รูปร่างอวบน้ำ และไม่มีขน (Pappus)

Enydra fluctuans Lour.

ชื่อพ้อง *E. paludosa* (Reinw.) DC.

ชื่อพื้นเมือง ผักนึ่งปลิง ผักนึ่งรวม

ลักษณะ ผักนึ่งปลิงเป็นพืชล้มลุกที่มีต้นชูขึ้นมาเหนือพื้น เกิดรวมกันเป็นกลุ่ม มีดินกลมภายในกลวง ข้อล่าง ๆ มีสีออกม่วง ใบรูปขอบดวง แคบ ๆ ฐานใบตัด ขอบใบเรียบหรือจักตรงปนกับจักแบบฟันเลื่อย ผิวใบทั้ง 2 ด้าน มองเห็นเป็นจุด ๆ พืชพวกนี้ต้นจะมีกลิ่น

Megalodonta beckii (Torr.) Greene

ชื่อพื้นเมือง Water-Marigold

ลักษณะ เป็นพืชที่ขึ้นได้เฉพาะในน้ำ มีช่อดอกแบบเสด คล้าย **Bidens** ใบเหนือน้ำถ้ามีเป็นใบเดี่ยว รูปรีรูปติ๊ก และมีริมใบจักแบบฟันเลื่อย ใบใต้น้ำแตกละเอียดคล้ายเส้นด้าย ดอกเรียงอยู่บนฐานรองดอกลักษณะแบน ๆ ดอกมี 2 ชนิด ดอกที่อยู่ตรงกลางติดกันเป็นหลอด ดอกที่อยู่ตรงริมโดยรอบฐานรองดอกจะแผ่ออกคล้ายกลีบดอก แบบเดียวกับดอกทานตะวันและดอกเดหลี ดอกมีขนาดใหญ่ชูเหนือน้ำ

ผลชนิดนัตเล็กคล้าย **Bidens**

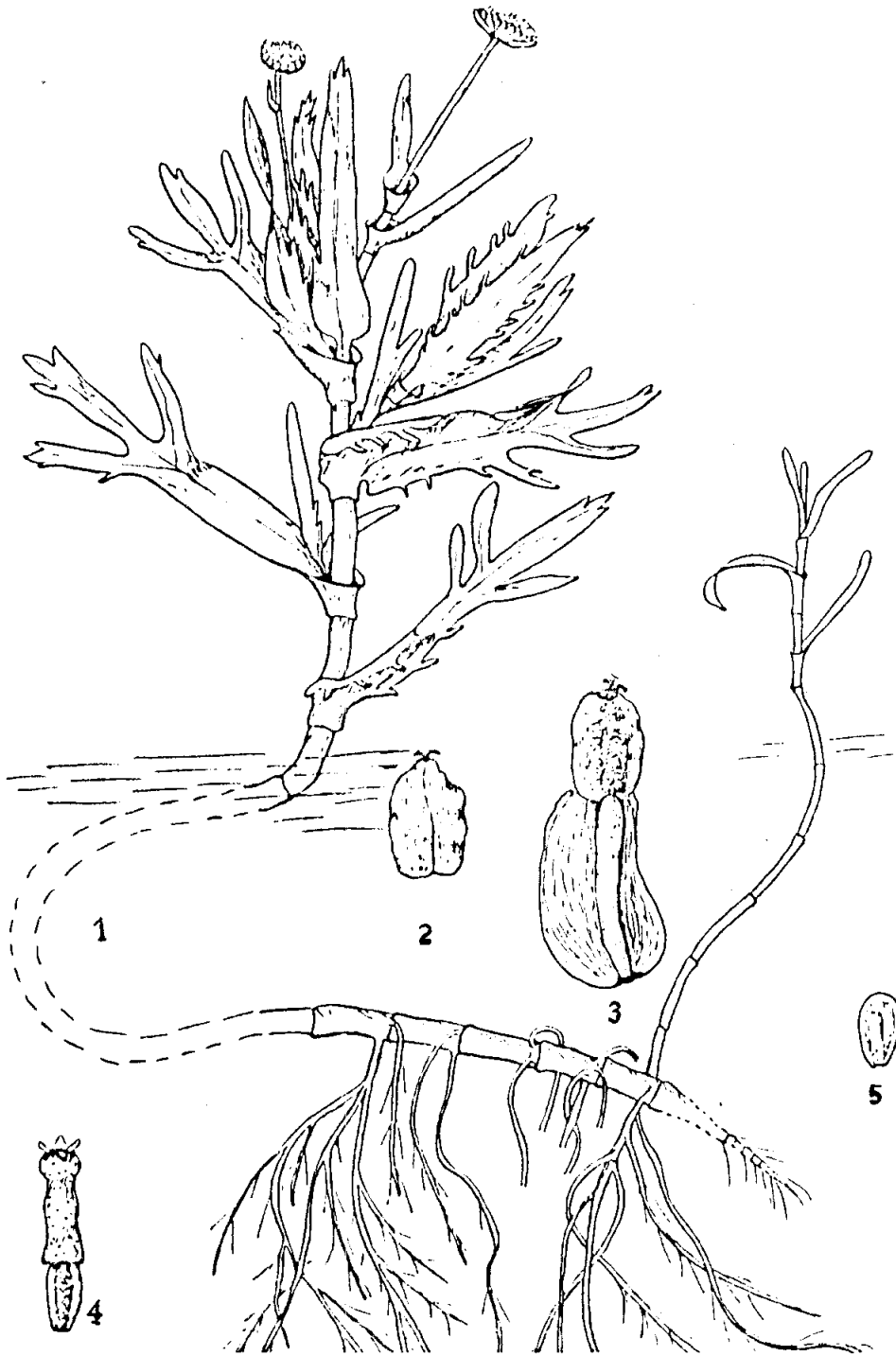
พืชชนิดนี้มีความสับสนกับพืชได้นำในสกุล **Ranunculus** และ **Neobeckia** บางชนิด จนกว่าจะปรากฏใบเหนือน้ำรูปอัลลิปลิก ที่มีริมใบจัก และใบใต้น้ำเป็นฝอยที่แตกเป็น 2 ง่าม จึงจะจำแนกได้ พืชชนิดนี้พบขึ้นในน้ำตื้นที่มีตะกอนก้นน้ำ **M. beckii** บางทีถูกเรียกว่า **Bidens beckii** Torr.

Synedrella nodiflora (L) Gaertn.

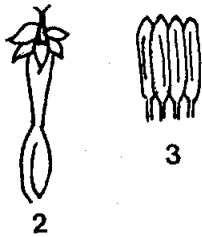
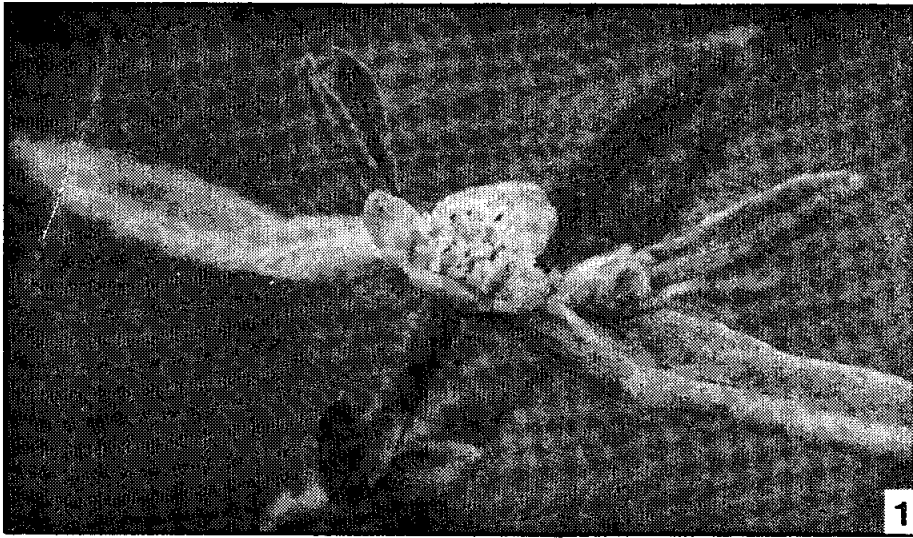
ชื่อพื้นเมือง สับกา ผักแครง

ลักษณะ พืชล้มลุกที่มีลำต้นสูง 0.05 เมตร ลำต้นและใบมีขนค่อนข้างหยาบ ใบเดี่ยว ขนาดกว้าง 2.5–5 เซนติเมตร ยาว 3.8–8 เซนติเมตร ปลายใบและโคนใบแหลม ก้านใบสั้นมาก ใบแตกออกเป็นคู่ที่ข้อ

ดอกสีเหลือง ออกระหว่างโคนก้านใบกับกิ่ง แต่ละช่อดอกจะมีดอกขนาดเล็ก รวมกัน พันธุ์ไม้ชนิดนี้ออกดอกเกือบตลอดปี ชอบขึ้นเป็นกลุ่มในที่ที่มีความชื้นค่อนข้างสูง จัดเป็นพืชริมฝั่ง

ภาพที่ 37 *Cotula coronopifolia* แสดง (1) ต้นพืช $\times 0.8$ (2) ผลชนิดอะชินจากดอกตัวเมีย $\times 9$ (3) ผลจากดอกตัวเมียแสดงลักษณะภายในที่มีก้านยาว ๆ (4) ดอกสมบูรณ์เพศเห็นหลอดของกลีบดอกอยู่เหนือรังไข่ $\times 10$ (5) ผลของดอกสมบูรณ์เพศที่มีผิวเรียบ $\times 10$

ภาพที่ 38 ก. ผักนึ่งปลิง (*Enydra fluctuans* Lour.) แสดง (1) ช่อดอกรองรับด้วยวงของใบประดับและใบ
 (2) ดอก (3) อับเกสรตัวผู้
 ข. ผักแครง (*Synedrella nodiflora* Gaertn.)

ตัวอย่างทั่วไป

Ageratum conyzoides L. (<i>Blumea aurita</i>)	สาบแรังสาบกา ดับเสื่อเล็ก Goatweed
Artemisia vulgaris	ลำแพ
Aster spp.	แอสเตอร์
Aster novae-angliae L.	มากาเรต Michaelmas-daisy
Blumea balsamifera	หนาดใหญ่ หนาดหลวง Ngai-camphor
Bidens bipinnata	ดาวกระจาย Mexican-daisy
Bidens pilosa L. var. minor (Bl.) Sherff.	ก้นจ้ำ ปีนนกีไส Spanish-needle
Calendula officinalis L.	ดาวเรืองฝรั่ง Calendula Pot-marigold
Callistephus chinensis	แอสเตอร์ เบญจมาศจีน Chinese-aster
Callisia elegans Alex. ex H.E. Moore	ม้าลาย
Callistephus chinensis (L.) Cass	แอสเตอร์ เบญจมาศจีน Chinese-aster
Chromolaena odorata (L.) R.M. King (<i>Eupatorium odoratum</i> L.)	สาบเสื่อ ลำเคย เสื่อหมอบ หญ้างวง
Chrysanthemum coronarium	ผักตั้งโอ้
Chrysanthemum hortorum	เบญจมาศดอกใหญ่
Chrysanthemum indicum	เบญจมาศสวน, เบญจมาศหนู
Chrysanthemum maximum Ramond	เดซี่ Moon-daisy ไพเรทึม Insect-flower
Chrysanthemum morifolium	เบญจมาศ
Chrysanthemum sinense	เบญจมาศญี่ปุ่น
Combretum punctatum Bl. var. Squamosum	สะแกวัลย์
Coreopsis tinctoria Nut.	ตาเสื่อ พญาดอกไม้ Coreopsis
Cosmos condalus HBK.	ดาวกระจาย Cosmos
Cosmos bipinnatus Cav.	ดาวกระจาย (สีม่วง) Purple-mexican-aster
Cosmos sulphureus Cav.	ดาวกระจาย (สีเหลือง) Yellow-mexican-aster
Crassocephalum crepidioides (Benth.) S. Moore	ลำพาสี ผักกาดข้าง ผักเผ็ดแมว ผักเผ็ดขมุ
Crossostephium chinense Merr.	แอหนัง
Coreopsis drummondii Torr, et. Gray.	พญาไม้
Coreopsis tinctoria Nut.	ตาเสื่อ พญาดอกไม้ขาว Coreopsis
Dahlia rosa. Cav (D. variabilis)	รักเร่ Dahlia

Eclipta prostata [E. alba (L.) Hassk.]	กะเม็ง
Elephantopus scaber L.	โตไม่รู้ล้ม หนาดผา
Emilia sonchifolia (L.) DC.	ผักบุ้งผี หางปลาช่อน
Eupatorium odoratum	สาบเสือ
Gaillardia pulchella Foug.	ชวนชม เตือนฉาย Blanket-flower
Gerbera jamesonii Hook.	เยอบีระ Gerbera
Gynura aurantiaca DC.	กำมะหยี่ไซ่ง่อน มหาภาพเลื้อย Velvet-plant
Gynura pseudochina DC.	มหาภาพ
Helianthus angustifolius L.	ฉัตรทอง Narrow-leaved-sunflower
Helianthus annuus L.	ทานตะวัน
Helichrysum bracteatum And.	บานไม่รู้โรยฝรั่ง ดอกกระดาด Straw-flower
Melampodium paludosum HBK	กระดุมทอง
Mikania cordata (Burm. f.) Robinson	ซี่เก๋ย่าน
Rudbeckia laciniata L.	แสงทอง Cone-flower
Solidago polyglossa DC.	สร้อยทอง Golden-rod
Sphaerantus indicus	การบูร Camphor
Tagetes erecta L.	ดาวเรือง African-marigold
Tagetes patula L.	ดาวเรืองน้อย French-marigold
Tithonia speciosa Hook.	ทานตะวันญี่ปุ่น
Vernonia elliptica DC.	दानหม่อน ติ๊กวนยู Lee Gkwan Yew-vine
Wedelia trilobata (L.) Hitch.	กระดุมทองเลื้อย
Xanthium strumarium	กระชับ Sea-burdock Burweed
Zinnia elegans Jacq.	บานชื่น Zinnia
Zinnia linearis Benth.	กระดุมแสด

BASALMINACEAE

ช่อวงศ์ วงศ์เทียนน้ำ

จำนวนและแหล่งที่พบ พบประมาณ 4 สกุล 500 ชนิด ส่วนใหญ่พบแถบอาฟริกา และอเมริกาเหนือ สกุลที่จัดว่าเป็นพืชน้ำคือ **Hydrocera**

ลักษณะทั่วไป เป็นพืชที่มีลำต้นเกลี้ยง ไม่ค่อยแตกกิ่งมากนัก เรียงตัวสลับกัน หรือเรียงตรงข้ามเป็นคู่

ดอกเดี่ยวหรือออกเป็นช่อแบบไซม์ที่ประกอบด้วยดอกจำนวน 1-15 ดอก ออกตามซอกใบ ดอกไม่สมดุลย์ สมบูรณ์เพศ ประกอบด้วยกลีบเลี้ยง 3-5 กลีบ แยกกัน กลีบล่างสุดขนาดใหญ่มีงอย (Spur) ยื่นไปข้างหลัง กลีบดอก 5 กลีบ ขนาดไม่เท่ากัน กลีบบนสุดอยู่นอกแนวของกลีบอื่น เกสรตัวผู้ 5 อัน ก้านชูเกสรสั้นและแบนโอบล้อมรังไข่ ปลายเกสรติดกัน เกสรตัวเมียประกอบด้วยรังไข่ที่ตั้งอยู่เหนือส่วนอื่นของดอก มี 4-5 ห้องติดกัน แต่ละห้องมีออวูล 2-3 เม็ด ก้านเกสรมี 1-5 ค้าน

ผลชนิดครูป หรือแคปซูล

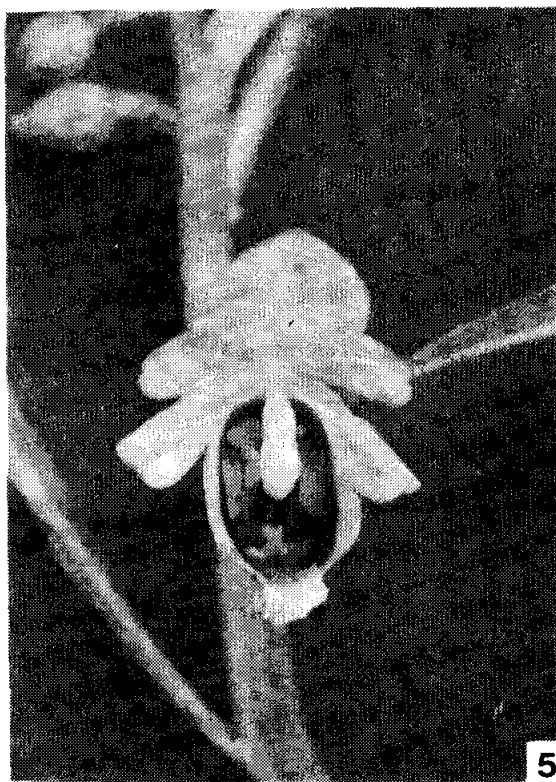
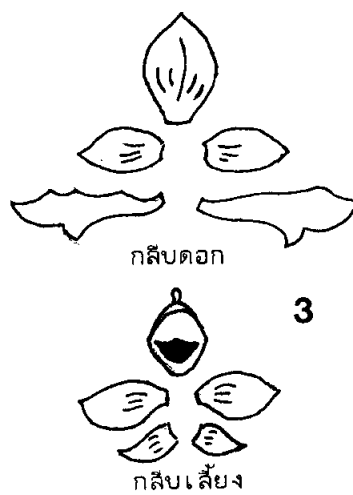
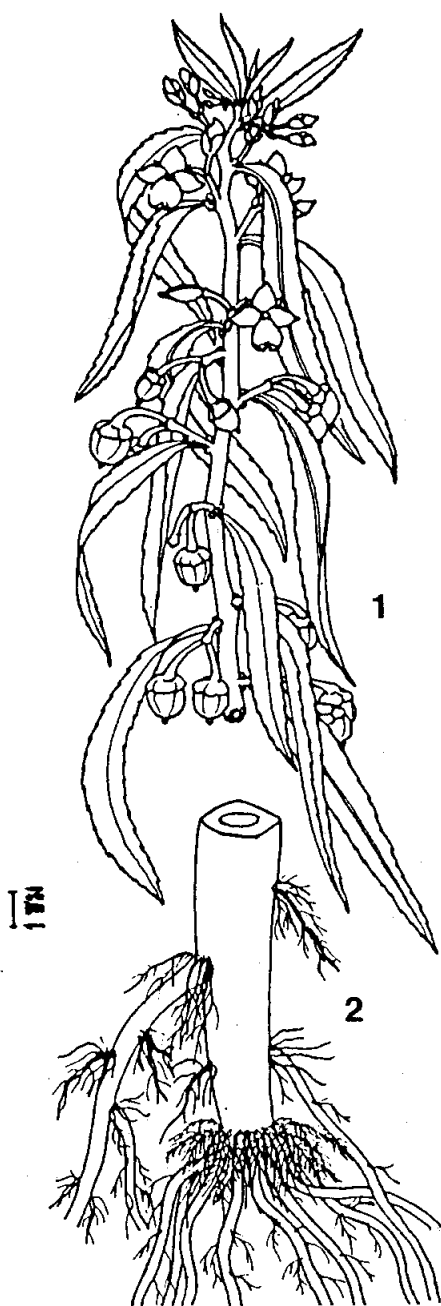
Hydrocera Bl.

ลักษณะ พืชอายุฤดูเดียว ต้นไม่มีขน ชูตั้งขึ้นหรือลอยน้ำ กิ่งมีลักษณะเป็นเหลี่ยม 5 เหลี่ยม ส่วนของปล้องที่อยู่ใต้น้ำจะพองออกและมีรากฝอยแตกออกจำนวนมาก ใบเรียงสลับกัน รูปแคบยาวที่อาจยาวถึง 10 เซนติเมตร หรือกว่านั้น ไม่มีหูใบ โคนใบจะมีต่อมคู่หนึ่ง ริมใบจักเป็นฟัน

ดอกออกเป็นช่อแบบไซม์ แต่มักออกเป็นคู่ ดอกไม่สมดุลย์ สมบูรณ์เพศ ประกอบด้วยกลีบเลี้ยง 5 กลีบ แยกกัน มองดูคล้ายกลีบดอก 2 กลีบ ข้างๆ ด้านนอกจะแบนและบิดขึ้นมาคล้ายเป็นกลีบบน กลีบล่างจะม้วนไปด้านหลังทำให้ดูกลีบสั้นมีงอยกลาง กลีบดอก 5 กลีบ แยกกัน กลีบนอกสุดอยู่ด้านล่าง 2 กลีบ มีขนาดยาว เว้าเข้า สีออกแดง เกสรตัวผู้มี 5 อัน ก้านเกสรกว้าง อับเกสรติดรอบคอเกสรตัวเมีย รังไข่ตั้งอยู่เหนือส่วนอื่นของดอก เกิดจากใบดอก 5 ใบ แต่ละห้องมีออวูล 2-3 เม็ด ติดตรงมุมห้อง

ผลชนิดแคปซูล ผลแก่แตกตามรอยต่อของผนังห้อง มีสีม่วงแดง

ในประเทศไทยพบ **Hydrocera triflora** (L.) Wt. and Arn. จัดเป็นพืชครึ่งบกครึ่งน้ำ คือพบในน้ำตื้น ในบางที่เช่นที่ Andhra Pradisk นิยมใช้ดอกทำเป็นสีเคลือบเล็บ (Cook, 1974) มีชื่อเรียกกันว่า เทียนน้ำ หญ้าเทียน หญ้าควายหวาน พืชพวกนี้มีผลอ่อนสีเขียวเป็นเหลี่ยมตามยาว 5 เหลี่ยม ผลแก่จะเปลี่ยนเป็นสีม่วงแดง เมล็ดสีขาวอมเหลือง รูปร่างโค้งๆ

ภาพที่ 39 เทียนน้ำ {*Hydrocera triflora* (L.) Wt. and Arn.} แสดง (1) ช่อดอก (2) ส่วนโคนต้น (3) กลีบดอกและกลีบเลี้ยง (4) ดอกและผล